

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ

“BANK İŞİ” KAFERDASI

ALİ MƏKTƏBLƏRİN “MALİYYƏ” İXTİSASI ÜZRƏ
BAKALAVR PİLLƏSİNDƏ TƏHSİL ALAN
TƏLƏBƏLƏR ÜÇÜN

“BANK UÇOTU”

Fənninin

TƏDRİS P R O Q R A M I

Bakı - 2012

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ

“BANK İŞİ” KAFERDASI

ALİ MƏKTƏBLƏRİN “MALİYYƏ ” İXTİSASI ÜZRƏ
BAKALAVR PİLLƏSİNDƏ TƏHSİL ALAN
TƏLƏBƏLƏR ÜÇÜN

“BANK UÇOTU”

Fənninin

TƏDRİS P R O Q R A M I

*Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin
547 sayılı 09.04.2012-ci il tarixli əmri ilə təstiqlənmiş
“Bank uçotu ” fənninin proqramı
hazırlanmışdır*

Proqram Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin “Bank İşİ” Kafedrasının müəllimi i.e.n. Zakir Hacı oğlu Zeynalovun elmi rəhbərliyi altında hazırlanmışdır.

Tərtib edənlər :

i.e.n. Zeynalov Z.H

i.e.n., dos. Qəhramanov S.C

i.e.n., dos. Rzayev R.M

müəllim Həmişəyeva. Ş.H

Rəyçilər :

“KapitalBank” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti

“AtaBank” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti

Elmi redaktor :

i.e.n., dos. Bəşirov R.A. – Azərbaycan Dövlət İqtisad

Universitetinin “Bank İşİ” kafedrasının müdir əvəzi

Proqram Azərbaycan İqtisad Universitetinin Bank İşİ kafedrasının 07.12.2011-ci il tarixli iclasında (4 N-li protokol) təsdiq edilərək, çapa tövsiyyə edilmişdir.

Kredit təşkilatlarında “Bank uçotu” fənninin saat şəbəkəsi

№	Mövzuların adı	Auditoriya dərsləri	
		mühazirə	məşğələ
1.	Kredit təşkilatlarında muhasibat uçotunun əsasları	2	2
2.	Kredit təşkilatlarında uçot-əməliyyat işinin təşkili	2	2
3.	Kassa əməliyyatlarının uçotu	2	2
4.	Nağdsız hesablaşmaların uçotu və pul köçürmələrinin şərtləri	2	2
5.	Müxbir hesablar üzrə əməliyyat uçotu	2	2
6.	Depozit əməliyyatlarının uçotu	2	2
7.	Kredit əməliyyatlarının uçotu	4	4
8.	Qiymətli kağızlarla əməliyyatların uçotu	2	2
9.	Bank sistemində xarici valyuta əməliyyatlarının uçotu	2	2
10.	Bank sistemində əsas vəsaitlərin, qeyri maddi aktivlərin, material ehtiyatların, digər aktiv və passivlərin uçotu	2	2
11.	Bank sistemində icarə əməliyyat üzrə uçot və balansdankənar əməliyyatların uçotu	2	2
12.	Bank sistemində ödəniş vasitələrinin (plastik kartlar, çeklər və digər ödəniş vasitələri) maliyyə hesabatlarında uçotu. Qeyri ənənəvi bank əməliyyatlarının uçotu	2	2
13.	Bankların maliyyə nəticələrinin uçotu	2	2
14.	Bankların maliyyə hesabatları	2	2
	Cəmi	30	30

Saat şəbəkəsi kafedranın 07 dekabr 2011-ci il tarixli iclasında təsdiq edilmişdir.

TƏDRİS PROSESİNDƏ İSTİFADƏ OLUNAN ƏSAS ANLAYIŞLAR

Kredit təşkilatlarında mühasibat uçotunun təşkili və aparılması qaydalarında aşağıdakı anlayışlardan istifadə olunur:

Bank - fiziki və hüquqi şəxslərdən depozitlərin və ya digər qaytarılan vəsaitlərin cəlb edilməsi, öz adından və öz hesabına kreditlərin verilməsini, habelə müştərilərin tapşırığı ilə köçürmə və hesablaşma-kassa əməliyyatlarını məcmu halda həyata keçirən hüquqi şəxsdir.

Banklarda mühasibat uçotu - bankın aktivləri, öhdəlikləri, kapitalı, gəlirləri və xərcləri haqqında məlumatların mühasibat hesablarında ikili yazılış üsulu ilə toplanması, qeydiyyatı və ümumiləşdirilməsi sistemidir.

Analitik hesab - subhesabın daxilindəki məlumatların təfəsilatı ilə açıqlanmasını və qruplaşdırılmasını təmin edən hesabdır.

Subhesab - analitik uçot məlumatlarını özündə əks etdirməklə sintetik hesabın daxilindəki məlumatların təfəsilatı ilə açıqlanmasını və qruplaşdırılmasını təmin edən hesabdır.

Sintetik hesab - aktivlərin, öhdəliklərin, kapitalın, gəlirlərin və xərclərin debeti və krediti üzrə dövriyyələrinin ümumiləşdirilməsinə xidmət edən hesabdır.

Mühasibat uçotu registrləri - ilkin uçot sənədlərinə əsasən müvafiq mühasibat jurnallarında, kitablarda bank əməliyyatının sistemləşdirilməsidir.

Bank əməliyyatları – kredit təşkilatlarının əmlakını, öhdəliklərini, kapitalını, onların hərəkətini və ümumiyyətlə maliyyə vəziyyətini ayrı-ayrılıqda özündə əks etdirən faktlardır.

İlkin uçot sənədləri – bank tərəfindən əməliyyatların həyata keçirilməsi faktını təsdiqləyən və mühasibat yazılışlarına əsas verən sənəddir.

İlkin uçot sənədlərinə – ciddi hesabat blankları və özündə pul dövriyyəsinə əks etdirməyən, lakin bu dövriyyələrin uçota alınmasına əsas verən digər mühasibat sənədləri daxildir.

Bank sənədləri - bank əməliyyatlarının həyata keçirilməsi üçün zəruri və kifayət qədər məlumatları əks etdirən, onun qanuniliyini təsdiq edən və əməliyyatların mühasibat uçotunda əks olunmasına əsas verən sənədlərdir. Bank sənədləri müştəri sənədlərinə və bankdaxili sənədlərə bölünür. Müştəri sənədlərinə - ödəniş sənədləri, bankdaxili sənədlərə - kassa və memorial sənədlər daxildir.

Analitik uçot - bankın aktivlərinin (tələblərinin), öhdəliklərinin və kapitalının təyinatını əks etdirməklə onların hər biri üzrə açılan analitik hesablarda aparılan əməliyyatların təfəsilatı ilə qeydiyyatı və qruplaşdırılmasıdır.

Sintetik uçot - bankın aktivləri (tələbləri), öhdəlikləri və kapitalı, gəlirləri və xərcləri üzrə sintetik hesablarda toplanmış məlumatların ümumiləşdirilməsidir.

Frant-ofis - müştərilərlə və bankın tərəfdaşları ilə müqavilələrin bağlanması və bağlanmış əqdlər üzrə bank sənədlərinin qeydiyyata alınması üçün bek-ofisə təqdim olunmasını həyata keçirən bank bölməsidir.

Bek-ofis - frant-ofisdən alınmış məlumatlar əsasında bağlanmış əqdlər üzrə sənədlərin qeydiyyata alınmasını həyata keçirən bank bölməsidir.

Mühasibatlıq - əməliyyatların aparılması barədə məlumatların MHBS-yə uyğun olaraq mühasibat uçotunda əks olunmasına nəzarəti həyata keçirən bank bölməsidir.

Hesablar planı – bank sistemi üçün mühasibat uçotunun müəyyən edilmiş əlamətləri üzrə sintetik və subhesabların məcmusudur.

Baş kitab - bank sistemi üçün hesablar planına uyğun olaraq, müvafiq mühasibat jurnallarından (kitablarından) alınan sintetik hesablarda toplanmış debet və kredit üzrə aylıq dövriyyələrin məcmusu əsasında məlumatları əks etdirən mühasibat uçotu registridir.

Köməkçi mühasibat jurnalları - analitik hesablar üzrə aparılan bank əməliyyatları haqqında ətraflı məlumatları əks etdirən mühasibat uçotu registridir.

Əməliyyatçı - bank xidmətinin göstərilməsi üzrə müvafiq əməliyyatın aparılmasına məsul edilmiş şəxsdir.

Baş mühasib - bankın strukturuna uyğun olaraq mühasibat uçotunun aparılmasına və maliyyə hesabatlarının təqdim edilməsinə rəhbərlik həvalə edilmiş məsul şəxsdir.

Avtomatlaşdırılmış bank informasiya sistemləri (ABİS) - obyektin səmərəli idarə olunması məqsədilə uçot prosesinin avtomatlaşdırılmasını təmin edən ardıcıl surətdə kağız və elektron daşıyıcıları vasitəsilə müvafiq maliyyə, iqtisadi və təhlil xarakterli digər məlumatların təqdim olunması sistemidir.

Nağdsız hesablaşma – pul nişanlarından istifadə etmədən ödəniş sənədləri vasitəsilə həyata keçirilən ödənişdir.

Ödəniş sənədi – nağdsız qaydada pul vəsaitinin kredit təşkilatı (bundan sonra “bank” adlanacaq) vasitəsi ilə ödənilməsi barədə yazılı şəkildə kağız üzərində (kağız daşıyıcı) və ya elektron formada (elektron daşıyıcılarda) rəsmiləşdirilən sərəncamdır.

Pul köçürməsi – bank hesabı açılmadan nağd pulun fiziki şəxs tərəfindən banka təhvil verilməsi yolu ilə həyata keçirilən ödənişdir.

VÖEN – vergi ödəyicisinin eyniləşdirmə nömrəsi.

Aktivlər – bankın bütün kreditləri, investisiyaları, pul vəsaitləri və əmlakıdır (bank işində istifadə olunmayan əmlak da daxil olmaqla). Aktivlər **standart** və **qeyri-standart** aktivlər qrupuna bölünürlər. Standart aktivlər qrupuna "qənaətbəxş aktivlər" və "nəzarət altında olan aktivlər", qeyri-standart aktivlər qrupuna "qeyri-qənaətbəxş aktivlər", "təhlükəli aktivlər" və "ümitsiz aktivlər" aiddir.

Kredit – bağlanmış müqaviləyə uyğun olaraq qaytarılmaq, müəyyən müddətə (müddətin uzadılması hüququ ilə) və faizlər (komisyon haqları) ödənilmək şərti ilə, təminatla və ya təminatsız müəyyən məbləğdə borc verilən pul vəsaitidir. Həmin şərtlərlə pul vəsaitlərinin verilməsi haqqında götürülmüş hər hansı öhdəlik, qarantıya, zəmanət, borc qiymətli kağızlarının diskontla və ya faizlər alınmaqla satın alınması və müqaviləyə əsasən hər hansı formada verilmiş vəsaitin qaytarılmasını tələb etməklə bağlı digər hüquq da kredit anlayışına aiddir.

Kredit xətti – Bankın, yaxud digər kredit institunun borc alan subyekt qarşısında kredit vəsaitini təqdim etməklə bağlı öhdəliyi, yaxud bu öhdəliyin hüquqi rəsmiləşdirilməsidir. Bu zaman kredit vəsaiti bir dəfəlik deyil, hissə-hissə təqdim olunur və borc alan subyektin bütün müqavilə şərtlərinə əməl etdiyi təqdirdə kreditor kredit məbləğinin növbəti hissəsinin təqdim edilməsi ilə bağlı öhdəlik daşıyır.

Vaxtı keçmiş kredit - əsas məbləğ (və ya onun hissəsi), yaxud onlara hesablanan faizlər və ya hər hansı birinin ödənilməyən hissəsi üzrə ödənişləri müqavilədə göstərilən tarixdən 30 təqvim gündən artıq gecikdirilən kreditdir.

Tam təminatlı kredit – elə kreditdir ki, onun vaxtında və tam qaytarılmasını təmin etmək üçün həmin bankda yerləşdirilmiş depozitlərlə və ya bazar dəyəri bu kreditin ödənilməmiş məbləğinə bərabər və ya ondan artıq olan girovla (daşınmaz əmlakla təmin olunmuş kreditlər üzrə girovun bazar dəyəri kreditin minimum 150%-i həcmində) və ya digər təminatla təmin edilmişdir (girov dedikdə ipotekalar da başa düşülür).

Qismən təminatlı kredit - bazar dəyəri kreditin ödənilməmiş məbləğindən aşağı olan girovla və ya digər təminatla təmin edilmiş kreditdir.

Təminatı olmayan kredit - təminatı olmayan kreditdir və ya təmin edilən təqdirdə, bu təminatın bazar dəyəri yoxdur, etibarlı şəxs tərəfindən verilməmişdir, yaxud dəyərindən asılı olmayaraq qanunvericiliyə uyğun olaraq rəsmiləşdirilməmişdir.

Restrukturizasiya olunmuş kredit – bu elə kreditdir ki, adi şəraitdə bankın güzəştə getmədiyini, lakin borclunun maliyyə vəziyyətinin pisləşməsi səbəbindən o, qaytarılmasını təmin etmək məqsədilə müqavilədə nəzərdə tutulduğundan daha əlverişli şərtlərlə yenidən rəsmiləşdirilmişdir (məsələn, faiz dərəcəsi azaldılmış, yaxud hesablanmış faizlərin alınması hüququndan tam və ya qismən imtina edilmiş, yaxud borcalan tərəfindən ödəniş aparılmadan əsas və faiz borclarının məbləği azaldılmış və qaytarılma müddəti uzadılmış kreditlər).

Yüksək risklə təsnifləşdirilmiş aktiv - qeyri-qənaətbəxş, təhlükəli və ya ümitsiz təsnifləşdirmə kateqoriyasına aid edilmiş aktivdir.

Bazar dəyəri - "ədalətli satışın" bütün şərtlərinə əməl etməklə açıq bazarda əmlakı almaq üçün ehtimal olunan ən münasib qiymətdir.

Ədalətli satış dedikdə aşağıdakılar başa düşülür:

- tam məlumatlı satıcının və alıcının hərəkətləri müstəqildir;
- onların hər ikisi kənardan təsir olmadan maraqları mövqeyindən çıxış edir.

Hesablama metodu ilə hesablanmayan aktiv – faizlərinin hesablanması dayandırılmış aktivdir.

Yığılma prosesində olan kredit - borcalan tərəfindən ödəniş şərtləri pozulmuş elə kreditdir ki, onun məhkəmə iddiası irəli sürmədən borcalan tərəfindən, yaxud zəruri tədbirlər görməklə təminat hesabına qaytarılması və ya əlavə təminat hesabına onun qaytarılması üçün məhkəmə qərarının müvafiq vaxt ərzində verilməsi ehtimalı vardır.

Faizin kapitalaşdırılması – müqaviləyə əsasən ödənilmə vaxtı çatmış faizlərin ödənilməmiş hissəsinin kreditin qalıq məbləğinə əlavə olunmasıdır. Kapitalaşdırılmış faizə müddəti uzadılmış, yaxud yeni kredit kimi rəsmiləşdirilmiş faizlər də aiddir.

Qeyri-ışlək kredit - faizinin hesablanması dayandırılmış, yaxud əsas məbləğinin və ya faizinin ödənişi müqavilədə nəzərdə tutulmuş müddətlərdən 90 gün və ya daha çox gecikdirilmiş, faizi kapitalaşdırılmış və ya yeni kredit kimi rəsmiləşdirilmiş, yaxud faizinin ödəniş müddəti uzadılmış kreditlər, habelə faizinin ödəniş müddəti 90 gün və ya daha çox gecikdirilmiş overdraftlardır.

Qeyri-ışlək kreditin məbləği - ödənilməmiş faiz məbləği istisna olmaqla kreditin əsas məbləğinin ödənilməmiş qalığıdır.

İşlək kredit - qeyri-ışlək kredit kateqoriyasına daxil edilməyən kreditdir.

Zərərin ödənilməsi üçün ehtiyatlara ayırmalar - təsnifləşdirilən aktivlər üzrə mümkün (gözlənilən və ya gözlənilməyən) zərərin ödənilməsi üçün xərclərə aid edilən xüsusi ehtiyatların məbləğidir.

Xüsusi ehtiyatlar- aktivlər üzrə zərərin ödənilməsi üçün “adi ehtiyatlar”a və “məqsədli ehtiyatlar”a bölünür. Xüsusi ehtiyatlar konkret bir və ya bir qrup aktivlə əlaqədar mümkün zərərin ödənilməsi üçün istifadə olunur.

Aktivlər üzrə zərərin ödənilməsi üçün "adi ehtiyatlar" - bankın “standart aktivlər”i üzrə mümkün zərərin ödənilməsi üçün yaradılmış ehtiyatdır.

Aktivlər üzrə zərərin ödənilməsi üçün "məqsədli ehtiyatlar" - bankın “qeyri-standart aktivlər”i üzrə mümkün zərərin ödənilməsi üçün yaradılmış ehtiyatdır.

Banklararası tələblər - müəyyən müddətə və ya tələb olunanadək bir bank tərəfindən digər bankda yerləşdirilmiş depozitlər və ya “nostro” müxbir hesab qalıqlarıdır.

Ödəməmələrə görə balansə götürülmüş daşınmaz əmlak - borcalanın borcunun tam və ya qismən ödənilməsi məqsədi ilə bank tərəfindən balansə götürülən daşınmaz əmlakdır. Təsnifləşdirmə məqsədi ilə bu anlayışa əldə edilməsi mənbəyindən asılı olmayaraq keçmişdə bankın və ya onun struktur bölmələrinin ofisləri kimi istifadə edilmiş, hazırda istifadə olunmayan və istifadəsi nəzərdə tutulmayan binalar və tikililər də daxildir.

Ödəməmələrə görə balansə götürülmüş daşınar əmlak - nəqliyyat vasitələri, avadanlıqlar (daşınmaz əmlaka birbaşa bağlanmamış daşınar əmlak), qiymətli kağızlar, digər daşınar əmlak və maliyyə aktivləri daxil olmaqla, borcalanın borcunun tam və ya qismən ödənilməsi məqsədi ilə bank tərəfindən üzərində mülkiyyət hüququ əldə edilən daşınar əmlakdır.

Qeyd olunmuş dəyər - kreditin əsas məbləğinin ödənilməmiş hissəsidir. Kredit olmayan aktivin “qeyd olunmuş dəyəri” onun əldə edilməsi qiymətidir.

Kreditin ümumi dəyəri - borcun əvvəlki silinmələri nəzərə alınmadan (yəni xüsusi ehtiyat fondu hesabına əvvəllər silinmiş borclar çıxılmaqla) bütün hesablanıb alınmamış faizlər, komissiyon haqları və digər ödənişlər (kapitalaşıdırılmış) daxil olmaqla ödənilməmiş kredit məbləğidir

Depozit - müvafiq müqavilə şərtləri ilə faizlər və ya komissiyon haqlar ödənilməklə və ya

ödənilmədən müştərilərin (əmanətçilərin) tələbi ilə qaytarılmasını və ya başqa hesaba köçürülməsini nəzərdə tutan bankın balansında aparılan cari, əmanət (depozit) və ya digər hesaba qoyulmuş və ya köçürülmüş pul vəsaitidir.

Kliring - hesablaşmalar sisteminin bir və ya bir neçə iştirakçısının həmin sistemin bir və ya bir neçə digər iştirakçısına verdiyi və ya onlardan aldığı ödəniş məbləğləri üzrə yaranan tələblərin və öhdəliklərin, onların fərqi olan bir xalis tələb və ya bir xalis öhdəliyə çevrilməsi prosesidir.

Prudensial - bankın təhlükəsiz fəaliyyətinin təmin edilməsinə istiqamətlənmiş normativlərə, qaydalara, tələblərə və göstərişlərə əsaslanmış düşünülmüş davranış, idarəetmə və nəzarət üsuludur.

Bankın məcmu kapitalı (öz vəsaiti) — prudensial hesabatlıq məqsədləri üçün istifadə olunan kapital olmaqla, Mərkəzi Bankın normativ xarakterli aktları ilə müəyyən etdiyi I dərəcəli (əsas) və II dərəcəli (əlavə) kapitala daxil olan komponentlərin (elementlərin) cəmi və onlardan tutulmaların fərqi.

Kassa əməliyyatları – nağd pul və digər qiymətlilərin qəbulu, verilməsi, saxlanması və qorunması üzrə əməliyyatların məcmusudur.

Kassa qovşağı – kassa əməliyyatlarını aparmaq üçün nəzərdə tutulmuş, texniki tələblərə cavab verən və xüsusi təchiz edilmiş yer (nağd pul və digər qiymətlilərin saxlanması üçün anbar; anbarqabağı sahə; axşam kassası; əməliyyat kassasında mədaxil və məxaric əməliyyatları aparılması üçün otaq; pul və qiymətlilərin yenidən sayılması və bağlanması üçün otaq; müştərinin aldığı pulun sayılması üçün sahə).

Gündüz mədaxil kassası – əməliyyat günü ərzində nağd pul və digər qiymətlilərin qəbulunu həyata keçirən mədaxil kassasıdır.

Axşam mədaxil kassası – əməliyyat günündən sonra nağd pul və digər qiymətlilərin qəbulunu həyata keçirən mədaxil kassasıdır.

Məxaric kassası – əməliyyat günü ərzində nağd pul və digər qiymətlilərin verilməsini həyata keçirən kassadır.

Mədaxil-məxaric kassası – həm mədaxil, həm də məxaric kassalarının funksiyalarını həyata keçirən kassadır.

Yenidənsayma kassası – müştərilərdən qəbul edilmiş nağd pul və digər qiymətlilərin yenidən sayılmasını və formalaşdırılmasını həyata keçirən kassadır.

Kassir – kassa əməliyyatlarını həyata keçirən şəxsdir.

Kassa sənədi – kassa əməliyyatlarının aparılması üçün istifadə olunan sənədlərdir.

Pul anbarı – qiymətlilərin saxlanması, qorunması və mühafizəsi üçün sahədir (otaq, anbar, yer).

Formalaşdırma – əskinaların və sikkələrin nominal dəyərləri, dövriyyəyə yararlı və yararsızlığı üzrə çeşidlənməsi və bağlanmasıdır.

Banderol – pul dəstləri bağlamaq üçün Mərkəzi Bank tərəfindən təsdiq edilmiş vahid formalı kağız lentdir.

Dəst – eyni nominal dəyərdən olan 100 (yüz) vərəqdən ibarət əskinaların banderol ilə bağlanmasıdır.

Bağlama – eyni nominal dəyərdən olan 10 (on) ədəd dəstdən (1000 vərəq) ibarət əskinazların bağlanmasıdır.

Əməliyyat günü – kredit təşkilatlarının daxili qaydaları ilə müəyyən edilmiş iş günü ərzində müştərilərə xidmət göstərilən müddətdir.

Bankomat – kassirin iştirakı olmadan nağd pulun verilməsi və qəbul edilməsi üçün istifadə olunan avtomat qurğudur.

Qiymətlilər - nağd pul, qiymətli kağızlar, qiymətli metallar və daş – qaşlar, zinət əşyaları.

İnkassasiya - nağd pul və digər qiymətlilərin olduğu yerdən təyinat yerinə daşınması.

İnkassator - nağd pulun və digər qiymətlilərin inkassasiyasını həyata keçirən şəxs.

Qiymətləndirmə - ixtisaslı qiymətləndirici (qiymətləndirmə fəaliyyətini müvafiq dövlət orqanı tərəfindən verilmiş lisenziya əsasında həyata keçirən) tərəfindən müstəqil, obyektiv və qərəzsiz surətdə tərtib edilmiş yazılı nəticədir. Burada konkret tarixə toplanmış müvafiq məlumat, onun təhlili və qiymətləndirilən əmlakın bazar dəyəri barədə qiymətləndiricinin rəyi ifadə olunur.

Mərkəzi bankın notları - Mərkəzi Bank tərəfindən bir ilədək müddətinə buraxılan adlı sənədsiz dövlət güzəştli qiymətli kağızlardır. Qısamüddətli notlar dövriyyədə olan pul kütlisinin tənzimlənməsi üçün nəzərdə tutulmuş pul siyasəti vasitəsidir.

REPO – Mərkəzi Bank (və ya bir kommertiya bankı) tərəfindən qiymətli kağızların digər banka sonradan geri almaq şərti ilə satışıdır.

SVOP (məzənnə SVOP-u) - Məzənnə riskindən sığortalanmaq məqsədilə müyyən müddətdən sonra yenidən əksinə mübadilə edilməsi şərtilə milli valyutanın xarici valyutaya mübadilə edilməsi.

Törəmə təşkilat – o təşkilatdır ki, onun nizamnamə kapitalında üstün iştirakına görə və ya iştirakçıları arasında bağlanmış müqaviləyə müvafiq surətdə digər təşkilat (baş təşkilat) onun qəbul etdiyi qərarları müəyyənləşdirmək hüququna malikdir.

Baş təşkilat (baş bank) – törəmə təşkilatın nizamnamə kapitalında üstün iştirakına görə və ya törəmə təşkilatın digər iştirakçıları ilə bağlanmış müqaviləyə müvafiq surətdə törəmə təşkilatın qəbul etdiyi qərarları müəyyənləşdirmək hüququna malik təşkilatdır.

Holdinq şirkəti – kommertiya bankları daxil olmaqla, bir və ya bir neçə törəmə təşkilatda paya sahib olmaq və onları idarə etmək məqsədi ilə fiziki və/ və ya hüquqi şəxs(lər) tərəfindən yaradılmış qrupdur. Bu Qaydaların məqsədləri üçün holdinq şirkətləri aşağıdakılara bölünür:

Bank holding şirkəti – bank lisenziyasına malik bir və ya bir neçə törəmə bankı olan, fəaliyyəti baş ofisinin yerləşdiyi ölkənin bank tənzimlənməsi orqanları tərəfindən tənzimlənən və nəzarət olunan qrupdur.

Maliyyə holding şirkəti – bank və yalnız maliyyə sektorunda fəaliyyət göstərən digər törəmə təşkilatlarından ibarət olan qrupdur.

Qeyri-maliyyə holding şirkəti – bank daxil olmaqla, iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrində fəaliyyət göstərən bir və ya daha artıq törəmə təşkilatı olan qrupdur.

Konsolidasiya əsasında hazırlanmış maliyyə hesabatları – baş təşkilatın və onun bütün törəmə təşkilatlarının MHBS-a uyğun tərtib edilmiş icmal maliyyə hesabatlarıdır.

Giriş

“**Bank uçotu**” fənninin proqramında Azərbaycan Respublikasında fəaliyyət göstərən kredit təşkilatlarında – uçot işinin təşkili və aparılması qaydaları öz əksini tapmışdır.

“**Bank uçotu**” fənninin dərs proqramında kredit təşkilatlarında muhasibat uçotunun əsasları ; uçot əməliyyat işinin təşkili ; kassa əməliyyatlarının uçotu ; nağdsız hesablaşmaların uçotu və pul köçürmələrinin şərtləri ; muxbir hesablaşmalar üzrə əməliyyat uçotu ; kredit əməliyyatlarının uçotu ; depozit əməliyyatlarının uçotu ; qiymətli kağızlar əməliyyatlarının uçotu ; xarici valyuta əməliyyatlarının uçotu ; balansdan kənar əməliyyatlarının uçotu ; icarə əməliyyatlarının uçotu ; digər aktiv və passivlərin uçotu ; ödəniş vasitələrinin (plastik kartlar, çeklər və digər ödəniş vasitələri) maliyyə hesablarının uçotu ; bankların maliyyə nəticələrinin uçotu və maliyyə hesabatları və s. öz əksini tapmışdır.

“**Bank uçotu**” fənninin tədrisində əsas məqsəd – banklarda uçotun təşkili və aparılması , o cümlədən maliyyə hesabatlarının hazırlanması və tətbiq edilməsini , maliyyə hesabatlarında səffaflığı təmin etmək və kredit təşkilatlarında muhasibat uçotunun tənzimlənməsi qaydalarını və normalarını , bankların əsas əməliyyatlarının aparılma qaydalarını, nəzəri cəhətdən öyrənmək və praktiki olaraq kredit təşkilatlarında tətbiq etmək və tələbələri müasir bank sisteminin inkişafı və problemləri haqqında məlumatlandırmaq, bank sistemində istifadə olunan əsas anlayışların izahını tələbələrə çatdırmaqdır. Bank işi fənninin qabaqcadan tədrisi tələbələrdə banklarda uçot işinin təşkilinin aparılması qaydalarının mənimsənilməsi işini asanlaşdırır.

“Bank uçotu” fənninin tədrisində banklarda muhasibat uçotunun əsas vəzifələri aşağıdakılardır :

- *bankın fəaliyyəti, aktivləri, öhdəlikləri və kapitalın vəziyyəti haqqında maliyyə hesabatlarının daxili istifadəçilərinə - rəhbərliyə, təsisçilərə, bankın iştirakçılarna (payçılarına, səhmdarlarına) habelə xarici istifadəçilərə - investora, kreditora, nəzarət və dövlət orqanlarına, maliyyə hesabatlarının digər istifadəçilərinə dolğun, tam, düzgün və təfsilatı ilə məlumatların təqdim olunması;*
- *aparılan bütün bank əməliyyatları haqqında, tələb və öhdəliklərin mövcudluğu və bank tərəfindən istifadə olunan maddi və maliyyə resursları haqqında ətraflı, tam və düzgün uçotun aparılması;*
- *bankın aktivlərinin mövcudluğu və hərəkəti, nağd pul və digər qiymətliyə saxlanması, əmək resurslarının, xüsusi və cəlb olunmuş vəsaitlərin səmərəli istifadəsi, habelə bank tərəfindən aparılan digər əməliyyatlar üzrə nəzarətin təmin olunması və s.*

Mövzu 1. Kredit təşkilatlarında mühasibat uçotunun əsasları

Kredit təşkilatlarında muhasibat uçotunun təşkili prinsipləri. Uçot siyasəti və onun əsas elementləri. Kredit təşkilatlarında muhasibat uçotunun hesablar planı. Hesab planı bölmələrinin xarakteristikası.

Mövzu 2. Kredit təşkilatlarında uçot - əməliyyat işinin təşkili

Kredit təşkilatlarında mühasibat xidmətinin təşkili. Analitik və sintetik uçotun aparılması və yoxlanması qaydaları. Banklarda uçotun təşkilinə ümumi tələblər və mühasibin hüquq və vəzifələri. Bank sənədlərinin rəsmiləşdirilməsi və onların uçot hesablarında əks olunması. Baş kitab və köməkçi mühasibat jurnalları. İlkin uçot sənədlərinin rəsmiləşdirilməsi. İnventrizasiya. Uçot sənədlərinin arxivləşdirilməsinin təmin edilməsi.

Mövzu 3. Kassa əməliyyatlarının uçotu

Kredit təşkilatlarında kassa əməliyyatlarının təşkili qaydası. Daxil olan nağd pul vəsaitlərinin təşkili və sənədləşdirilməsi. Nağd pulların çeşidlənməsi, formalaşdırılması və bağlanması qaydaları. Filiallarda kassa işinin təşkili. Nağd pul vəsaitlərinin verilməsinin təşkili və sənədləşdirilməsi. Kassa əməliyyatlarının uçotu.

Mövzu 4. Nağdsız hesablaşmaların uçotu və pul köçürmələrinin şərtləri

Nağdsız hesablaşmaların təşkili qaydaları, formaları və prinsipləri ödəniş tapşırıqları ilə hesablaşmalar və pul köçürmələri. İnkassa sərəncamları ilə hesablaşmalar, vergi orqanları ilə hesablaşmalar. Akkreditiv üzrə hesablaşmalar. Akkreditivin formaları. Azərbaycan Respublikası ərazisində istifadə edilən ödəniş sənədlərinin forma və məzmunu tərtibi və dövriyyə qaydası haqqında.

Mövzu 5. Müxbir hesablar üzrə əməliyyat uçotu

Banklararası hesablar sistemi. Müxbir hesabları üzrə əməliyyat uçotu və hesablaşma qaydaları. Banklarda müxbir hesabın açılması qaydası. "Loro" və "Nostro" müxbir hesablar üzrə əməliyyat uçotu. Filiallararası hesablar üzrə əməliyyat uçotu. Rezident və qeyri-rezident banklarda olan müxbir hesablarla əməliyyatların uçotu.

Mövzu 6. Depozit əməliyyatlarının uçotu

Banklarda Depozit əməliyyatları anlayışı və onların növləri. Depozit əməliyyatlarının sənədləşdirilmənin təşkili və uçotu. Depozit əməliyyatları üzrə faizlərin hesablanması və ödənilməsi qaydası. Fiziki və hüquqi şəxslərin Depozit əməliyyatların sənədləşdirilməsi qaydaları.

Mövzu 7. Kredit əməliyyatlarının uçotu

Kredit əməliyyatlarının təşkili və uçotu. Verilmiş kreditlər üzrə ehtimal olunan zərərlər üçün xüsusi ehtiyat fondunun yaradılması və istifadə olunmasının uçotu. Aktivlərin keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi prosedurları. Aktivlərin təsnifləşdirilməsi. Qənaətbəxş aktivlər. Nəzarət altında olan aktivlər. Qeyri qənaətbəxş aktivlər. Təhlükəli aktivlər. Ümüdsiz aktivlər. Təsnifləşdirmə prosesində təminatın rolu. Ehtiyatların yaradılmasına dair tələblər. Balansdankənar öhdəliklərin təsnifləşdirilməsi. Balansdan

silinmiş aktivlərin uçotu. Verilmiş kreditlər üzrə vaxtı keçmiş borcların və ona hesablanmış faizin uçotu. Sair kredit əməliyyatları: Veksel kreditləri, kredit xətt, overdraft formallı kreditləri və banklararası kreditlərin uçotu.

Mövzu 8. Qiymətli kağızlarla əməliyyatların uçotu

Qiymətli Kağızların emissiyası və onların təsnifatı, Qiymətli Kağızlar üzrə hüquqi normativ sənədlər.

Banklar tərəfindən səhmlərin ilkin emissiyası, ilk növbədə xüsusi kapitalın yaradılmasına , sonra isə təsis kapitalının artırılması yönəldilməsi. Səhmlərin buraxılmasının , ödənilməsinin uçotu. Nizamnamə kapitalının formalaşması. Xüsusi vəsaitin kapitallaşması hesabına nizamnamə kapitalının artırılması ilə əlaqədar əməliyyatların uçotu. Təsisçilərin (səhmdarların) dividendləri üzrə hesablaşmaların uçotu.

Kredit təşkilatlarında veksellərin uçotu şərtləri və prudensial tələblər. Mərkəzi Bank tərəfindən veksellərin yenidən uçot proseduru və veksellər üzrə qoyulan tələblər. Dövlət Qiymətli kağızları ilə Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının repo/əks repo əməliyyatlarının aparılması və uçotu. Mərkəzi bankın qısamüddətli notların buraxılışı və notlarla aparılan əməliyyatların depozitar uçotu.

Mövzu 9. Bank sistemində xarici valyuta əməliyyatlarının uçotu

Xarici valyuta əməliyyatları üzrə ümumi anlayış. Xarici valyuta əməliyyatlarının tanınması. Xarici valyuta əməliyyatlarının uçot qaydaları. Məzənnə fərqlinin uçotu . Xarici valyuta əməliyyatları üzrə uçot qaydalarna dair metodoloji göstərişlər və mühasibat yazışmaları.

Xarici valyutada idxal-ixrac əməliyyatları üzrə hesablaşmaların formaları və uçotu. Hesablaşmalar inkassa üzrə uçotu . Açıq valyuta mövqeyi. Konvertasiya əməliyyatların uçotu, banklararası xarici valyuta əməliyyatları.

Mövzu 10. Bank sistemində əsas vəsaitlərin, qeyri maddi aktivlərin ,material ehtiyatların, digər aktiv və passivlərin uçotu

Əsas vəsaitlər və onların uçotu. Qeyri maddi aktivlərin ,material ehtiyatların uçotu. İntinventarizasiya. Maliyyə hesabatlarında digər aktivlərin və passivlərin təsnifləşdirilməsi və uçotu.

Mövzu 11 Bank sistemində icarə əməliyyat üzrə uçot və balansdankənar əməliyyatların uçotu

Bank sistemində icarə əməliyyatları üzrə uçot qaydaları. Banklarda icarə müqaviləsi və icarə ilə bağlı digər münasibətlər Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi ilə tənzimlənməsi. Maliyyə hesabatlarında icarənin təsnifləşdirilməsi. Maliyyə icarəsinin uçotu. Cari icarənin uçotu. İcarə əməliyyatları üzrə uçot qaydalarına dair metodoloji göstərişlər. Balansdankənar əməliyyatların uçotu. Balansdankənar hesabların təsnifləşdirilməsi Balansdankənar əməliyyatlara dair metodoloji göstərişlər.

Mövzu 12. Bank sistemində ödəniş vasitələrinin (plastik kartlar, çeklər və digər ödəniş vasitələri) maliyyə hesabatlarında uçotu. Qeyri ənənəvi bank əməliyyatlarının uçotu

Plastik kartlar üzrə hesablaşmaların təşkili və uçotu. Bankların maliyyə hesabatlarında plastik kartlar üzrə - **bankomatlar və post-terminallar** vasitəsi ilə aparılan əməliyyatlarının uçotu. **Çeklər vasitəsi** ilə əməliyyatların uçotu. **Yol çekləri** üzrə əməliyyatlar. Hesablaşma çekləri üzrə əməliyyatlar. Faktoring əməliyyatlarının təşkili və uçotu. Lizing əməliyyatlarının təşkili və uçotu.

Mövzu 13. Bankların maliyyə nəticələrinin uçotu

Bank fəaliyyətinin maliyyə nəticələrinin təhlili. Hesabat dövrü üzrə maliyyə əmsallarının hesablanması və təhlili. Bankların gəlir və xərcləri, onların elementləri və uçotu. Maliyyə hesabatı elementlərinin qiymətləndirilməsi. Maliyyə kapitalının saxlanması konsepsiyası və mənfəətin müəyyən olunması. Maliyyə nəticələrinin uçotu. Bankların vergi ödənişləri üzrə əməliyyatlarının uçotu.

Mövzu 14. Bankların maliyyə hesabatları

Banklarda maliyyə hesabatlarının məqsədi. Maliyyə hesabatlarının Beynəlxalq Maliyyə hesabatları standartlarına (BMHS) uyğun hazırlanması. Maliyyə və prudensial hesabatlarının tərtib olunması prinsipləri. Maliyyə hesabatlarının tərkibi (mühasibat balansı; mənfəət və zərər haqqında hesabat; kapitalın strukturunda dəyişikliklər haqqında hesabat; pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabat; uçot siyasəti və izahat qeydləri).

Bankdaxili və bankxarici hesabatlıq. Daxili nəzarət sistemi . Daxili audit. Bankların Şəffaf idarə olunmasında bank hesabatlılığının əhəmiyyəti. Bankların illik hesabatının kənar auditor tərəfindən təsdiq edilməsi və ictimaiyyətə açıqlanması.

Tövsiyə olunan ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı şəhəri,,10.12.2004-cü il
2. Banklar haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı şəhəri, 16.01.2004-cü il
3. Valyuta Tənzimi haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunu. Bakı şəhəri, 21.09. 1994-cü il.
4. Mühasibat uçotu haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunu. Bakı şəhəri,29.06.2004-cü il
5. Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi. Bakı şəhəri,Qanun Nəşriyyatı,2011
6. Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi. Bakı şəhəri,Qanun Nəşriyyatı,2006
7. Aktivlərin təsnifləşdirilməsi və mümkün zərərlərin ödənilməsi üçün ehtiyatların yaradılması qaydaları. Az. Resp. Mərkəzi Bankı ,17.06.2003
8. Bankların əsas vəsaitlərlə (əmlakla) apardıqları əməliyyatların tənzimlənməsi. Az.Resp. Mərkəzi Bankı, 10.08.2002
9. Banklarda kreditlərin verilməsi Qaydaları. Az. Resp. Mərkəzi Bankı ,18.11.2008
10. Banklarda hesabların açılması, aparılması və bağlanması qaydaları. Az. Resp. Mərkəzi Bankı, 03.11.2004
- 11.Azərbaycan Respublikasında fəaliyyət göstərən kredit təşkilatlarında mühasibat uçotunun aparılması Qaydaları. Az. Resp. Mərkəzi Bankı ,07.11.2005
- 12.Azərbaycan Respublikasının bank sistemində maliyyə hesabatlarının tərtib və təqdim olunması Qaydaları. Az. Resp. Mərkəzi Bankı ,29.12.2003
13. Azərbaycan Respublikasının Bank sistemində hesablama metodu ilə uçot Qaydaları. Az. Resp. Mərkəzi Bankı ,14.02.2001
14. Azərbaycan Respublikasının Bank sistemində əmanətlərin (depozitlərin) uçot Qaydaları. Az. Resp. Mərkəzi Bankı ,03.04.2001
15. Azərbaycan Respublikasının bank sistemində xarici valyuta əməliyyatları üzrə uçot Qaydalar. Az. Resp. Mərkəzi Bankı ,25.05.2001
16. Azərbaycan Respublikasının bank sistemində balansdankənar əməliyyatların uçot Qaydaları. Az. Resp. Mərkəzi Bankı ,19.04.2001
- 17.Azərbaycan Respublikasının bank sistemində icarə əməliyyatları üzrə uçot Qaydaları. Az. Resp. Mərkəzi Bankı ,26.12.2001
18. Azərbaycan Respublikasının bank sistemində digər aktiv və passivlərin uçot Qaydaları. Az. Resp. Mərkəzi Bankı ,16.08.2002
- 19.Azərbaycan Respublikasının bank sistemində ödəniş vasitələrinin maliyyə hesabatlarında uçotu Qaydaları. Az. Resp. Mərkəzi Bankı ,18.01.2003

20. Azərbaycan Respublikasında fəaliyyət göstərən Banklar arasında hesablaşmaların aparılması qaydaları. Az. Resp. Mərkəzi Bankı ,11.11.2002
21. Azərbaycan Respublikasında nağdsız hesablaşmalar və pul köçürmələri haqqında təlimat. Az. Resp. Mərkəzi Bankı ,19.09.2002
22. Azərbaycan Respublikasının kredit təşkilatlarında kassa əməliyyatlarının aparılması və qiymətlilərin inkassasiyasının təşkili qaydaları. Az. Resp. Mərkəzi Bankı ,10.04.2002
23. Konsolidasiya əsasında prudensial hesabatların tərtibi, təqdim edilməsi və nəzarət qaydaları. Az. Resp. Mərkəzi Bankı , 01 sentyabr 2005
24. Repo qaydaları. Az. Resp. Mərkəzi Bankı ,29.01.2001
25. Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı tərəfindən veksellərin yenidən uçuğu haqqında müvəqqəti qaydalar. Az. Resp. Mərkəzi Bankı ,16.08.2002
26. Qiymətli Kağızların İlk Yerləşdirilməsi. Bakı şəhəri, Sabah, 2003
27. R.A. Bəşirov “Bank işi”, Bakı şəhəri, “İqtisad Universiteti” nəşriyyatı, 2007
27. Ş. Abdullayev, R. Əsgərova. “Bank işi”. Bakı şəhəri, 2010
28. Е.А. Золотова “Учет и операционная деятельность в коммерческих Банках”. Москва “Финансы и статистика”, 2010
29. А.И. Мерцалова, А.Л. Лазаренко “Учет и операционная деятельность в кредитных организациях”, Москва, ИД “Форум”, 2011